

ВІДГУК

кандидата політичних наук, доцента

Івасечко Ольги Ярославівни

на дисертаційну роботу **Міщука Віктора Валентиновича**

на тему:

***«НАЦІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ
КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ»,***

представлену на здобуття наукового ступеня

доктора філософії за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

(галузь знань 29 «Міжнародні відносини»).

Актуальність теми. Сьогодні мультилатералізм як ключова практика координації політики на міжнародній арені та основний елемент стратегії побудови глобальної системи безпеки витісняється мінілатералізмом, а саме: пошуком нової, більш ефективної форми співпраці країн, що пояснюється посиленням інтеграції у межах структур Європейських Співтовариств і НАТО, у регіональному вимірі кількох країн, пов'язаних, головню, спільністю інтересів. Варто зазначити, що концепція мінілатералізму, сформована давно, на основі критики мультилатералізму. Однак як проміжна форма співпраці між двосторонніми та багатосторонніми відносинами між країнами набула особливого значення у 2009 році після публікації статті Мойзеса Наїма під назвою «Мінілатералізм. Магічне число для реальних міжнародних дій». Суть мінілатералізму полягає в тому, що створення ініціатив співпраці в межах меншої групи країн, які прагнуть до втілення спільно визначених цілей, пов'язані передусім з дипломатичною практикою. Ініціативи, які функціонують у міні-форматах є майданчиком для поступового розширення співпраці між їх країнами-учасницями та залученням до проєктів нових країн. На відміну від мультилатералізму в широкому сенсі, в якому важко виробити одностайну позицію, міні-ініціативи більш узгоджені, динамічні та функціональні, що є доданою вартістю у досягненні консенсусу.

Яскравим прикладом імплементованого мінілатералізму у межах європейського континенту є регіональний формат співпраці країн-учасниць Вишеградської групи. Країни Вишеградської четвірки також належать і до ширших структур співпраці у межах ЄС, проте саме мінілатералізм став інструментом для більш ефективного управління політикою в конкретному регіоні. Рішення прийняті на рівні цих форматів можуть стати основою для визначення загальної концепції політики держав-членів ЄС, тому саміти Європейської Ради часто передують зустрічам на рівні окремих міністоронніх структур задля вироблення спільної позиції щодо конкретних проблем.

З огляду на це, тема дисертаційного дослідження Міщука Віктора Валентиновича, що присвячена євроінтеграційним процесам мінілатерального альянсу країн-учасниць Вишеградської групи та впливу на нього національних чинників, є вкрай актуальною. Актуалізує дослідження і той факт, що для України така наукова розвідка є цінною з кількох причин: по-перше, для врахування євроінтеграційного досвіду країн Вишеградської четвірки крізь призму впливу національних чинників; по-друге, з позиції посилення співпраці Києва з країнами Вишеградської групи задля більш активної адвокації України у такі структури як ЄС та НАТО; по-третє, задля імплементації положень Стратегії зовнішньої політики України (2021), а саме розвитку активної співпраці у форматі «малих альянсів». Такі «альянси» не суперечать прагненням України вступити в НАТО чи ЄС, а є лише доданою вартістю зусиль Києва щодо створення коаліції країн-однодумців, які поділяють подібне сприйняття загроз і мають спільне бачення майбутнього.

Представлена дисертаційна робота Міщука В.В. є сучасним, оригінальним, динамічним та міждисциплінарним дослідженням.

Ступінь обґрунтованості основних положень і висновків, сформульованих у дисертації

Сформульовані дисертантом основні наукові положення, висновки є фаховообґрунтованими. Дисертація містить чітко визначену мету, завдання,

і предмет дослідження, відображено стан наукової розробки проблеми, окреслено хронологічні та територіальні рамки дослідження. Основні завдання дисертації достатньо аргументовані та забезпечують досягнення її мети. Дисертантом здійснено ретельне дослідження наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, що дало змогу глибоко проаналізувати проблему та об'єктивно розкрити її основні аспекти. У роботі присутній неочікуваний для українського спостерігача процесів у регіоні ЦСЄ-ПСЄ, але важливий і для майбутнього і ЄС, і України висновок про те, що у регіоні V4 «позиції «жорсткого» євроскептицизму є маргіналізованою політикою, що не знаходить своїх виборців, у достатній для державної політики кількості, в суспільствах країн Вишеграду. Заклики до виходу власної держави із ЄС непопулярні серед населення країн Вишеградської групи» (с. 121-122). І подібно: «інші [на фоні угорської партії Йоббік] досліджувані політичні сили ніколи не вирізнялися «жорсткою» євроскептичною позицією» (с. 122) і, аналогічно, що «євроскептична політика не є ідеологічною складовою досліджуваних партій та водночас критика Євросоюзу в програмах партій країн Вишеграду є цілком відкритою» (с. 123), «У всіх досліджуваних програмах партій країн Вишеграду основним вектором критичних зауважень до Євросоюзу є конкретні політичні рішення ЄС (Додаток Д) або євроскептицизм типу Policy based» (Там же).

2. Також у роботі (розділах 1 і 3) присутнє корисне для політологів-міжнародників ad hoc співставлення/розрізнення близьких за змістом термінів/дефініцій: «національні інтереси, національний суверенітет та національна ідентичність. Згідно з логікою дослідження національний інтерес - це своєрідна мета міжнародної державної політики, національний суверенітет розглядається нами як можливість, сукупність засобів для досягнення національного інтересу, а національна ідентичність - це водночас і наслідок проведеної міжнародної діяльності (оскільки більшість людей охочіше ідентифікують себе з успішними соціальними групами), і базис для формування національних інтересів» (с. 123).

3. Аналогічно, у роботі присутній проміжний висновок про те, що «Період єврооптимізму [у країнах V4] змінився тверезою оцінкою прорахунків

політики ЄС в різних сферах, що підтверджено тим, що критика даних політичних кроків перетворилась на достатньо ефективний інструмент політичної боротьби, описаний в досліджуваних партійних документах» (с. 127) що Україна зараз безпосередньо і відчуває на собі в умовах «зернової кризи», яка розгортається між нею і її західними сусідами-членами ЄС, зокрема членами V4.

4. З попереднього висновку випливають і наступні, які пояснюють національні чинники, що істотно ускладнять нашу євроінтеграцію, з огляду на те, що члени V4 - наші конкуренти на аграрному ринку ЄС і в боротьбі за його субсидії: «можемо припустити, що політична боротьба навколо питання поглиблення інтеграційного процесу в рамках Євросоюзу приведе до збільшення регіональної співпраці в країнах Вишеградської групи» та «збільшення запиту електорату на ведення незалежної суверенної політики в рамках ЄС. В такому випадку, для виконання передвиборчих обіцянок захисту національного інтересу провладні сили країн Вишеградської групи зміцнять регіональну співпрацю для ... спільної політичної опозиції щодо подальшого федералістського поглиблення євроінтеграції» (с. 127). Свідченням чого вже може бути остання заява-вимога членів Вишеградської групи зроблена щодо України з вимогою відкликати її позов у СОТ щодо цих держав, викликаний «зерною» кризою між Україною та ЄС.

5. Також привертає увагу ідея рецензованої роботи про «континенталізм» як «одне із важливих джерел ідентичності центральноєвропейської соціал-демократії» та її наслідок: «Сприяння європейській інтеграції пов'язує соціал-демократичні партії субрегіону зі своїми побратимами в Західній Європі, дозволяючи їм бачити себе як партії сучасні та європейські й, таким чином, відрізнитися від радикальних лівих, представлених, скоріше, євроскептичними комуністами. Континенталісти ЦЄ традиційно підкреслюють, що держави субрегіону повинні зосередитись перш за все на активній та конструктивній ролі в Європейському Союзі», який у «У практичному політичному спектрі країн Вишеградської групи цей зовнішньополітичний напрям представлений соціал-демократичними партіями лівоцентристського спрямування» (с. 133.).

Це розлоге пояснення специфіки посткомуністичної демократії ЦСЄ-ПСЄ, а не лише членів V4, може почасти пояснити роль соціал-демократів регіону, зокрема А.Квасневського, у подоланні політичних криз в Україні у 2004 і 2014 рр., а також їх роль у зближенні України з Європейськими міжурядовими структурами (починаючи з ОБСЄ і Ради Європи і закінчуючи, власне ЄС), а також негативну емоційну реакцію представників правлячих польських і угорських правих партій (євроскептичних), на будь-які спроби співпраці України і її партій, з іншими лівими партіями регіону, як владними так і опозиційними, оскільки саме ці партії є природними союзниками України в її євроінтеграційних зусиллях, на відміну від правих партій ЦСЄ-ПСЄ. Що й ілюструє неодноразова активна співпраця України саме із владою Словаччини в рамках V4, для якої, згідно з автором рецензованої роботи «Компромiсною, проте не загальноприйнятною зовнішньополітичною парадигмою довгий час була політика континенталізму, тобто політика погодження з європейською більшістю Західної Європи» (с. 155), адже «вектор континентальної зовнішньої політики пояснюється, на нашу думку, тим, що даний курс був єдиним можливим для представництва консолідованого електорату соціал-демократів та словацьких правоцентристів» (с. 155).

6. Також плідною для пояснення сучасних українських реалій є наступна теза, яка пояснювала зовнішню ідентичність членів V4 до їх вступу в ЄС: «до вступу в ЄС країни Вишеградської групи вбачали необхідність євроінтеграції як способу ідентифікації себе з європейськими націями та західною цивілізацією» (с. 142).

7. Позитивною є чітка авторська позиція щодо альтернативних наукових парадигм: «У нашому дослідженні ми підтримуємо реалістичний підхід до міждержавної політики» (с. 143). Однак, вона має бути зазначена не в останньому розділі роботи, а у вступі та розділі I роботи.

8. Актуальною в контексті зернової кризи між Україною та ЄС, викликаній діями його нових членів, є теза автора про те, що «викликає сумніви те, що на сучасному етапі країни Вишеграду є настільки ж органічним доповненням Євросоюзу, як і країни-засновники ЄС» (с.158), так думка про те,

що «вплив національних чинників призвів у Центральному субрегіоні Європи до протиставлення у політичному сенсі країн Вишеграду та держав Західної Європи, дане протиставлення призводить до формування двох взаємно-заперечних моделей подальшого інтеграційного руху» (с. 158), що Україна безпосередньо відчуває на собі спостерігаючи відмінну реакцію «старих» і «нових» членів Союзу на представлення її продукції в такій структурі ЄС, як його спільний ринок.

9. Доданою вартістю цієї наукової розвідки є низка додатків, рисунків, таблиць презентованих автором (*Таблиця показників динаміки внутрішнього суверенітету держав Вишеградської групи 1998-2003 рр.*, *Таблиця показників динаміки європейської інтеграції держав Вишеградської групи 1998-2003 рр.*, *Перелік євроскептичних одиниць програм політичних партій Вишеградської групи*, *Електоральні цикли країн Вишеградської групи*, *Модель формування міжнародної політики в країнах Вишеградської групи*, *Розподіл євроскептичних одиниць за типологією С. Рійшо*, *Результати контент-аналізу висновків ЄК з питань вступу держав ЦЄ до ЄС 1998-2003 рр.* (власне дослідження за методологією Пітера Гіллі та Крістофа Кнілла), *SWOT-аналіз проєкту «Розширення ЄС на Схід» на довштупному етапі 1994-2004 рр.*, *SWOT-аналіз проєкту «Розширення ЄС на схід» після 2004 р.*, *Типології євро скептицизму*), а така візуалізація лише посилює вагомість дослідження.

10. Міщук В.В. при написанні дисертації використав низку методів, як загальнонаукових, так і спеціальних, а саме: системний, функціональний, порівняльний, методи контент- і SWOT-аналізів, методи порівняльного аналізу дослідження історичної ретроспективи, івент-аналізу, ситуативного та системного аналізу. Також особливо значущими для теоретико-методологічної основи дисертаційного дослідження стали теоретичні концепції та моделі інтеграції, фактори, підходи, види щодо пояснення цього феномену; підходи щодо потрактування євроскептицизму, його форм та презентованої автором типології євроскептицизму; висвітлення дефініцій «національні інтереси», «національна ідентичність» та «національний суверенітет»; застосування підходу, запропонованого С. Рійшо, суть якого полягає у тому, що

національний суверенітет є загальноновизнаним носієм національної влади, втіленим у державних інститутах влади на протипагу наднаціональним інститутам і наднаціональному суверенітету; розуміння європейської інтеграції як стадійного процесу, у якому чергуються процеси інтеграції та дезінтеграції.

Зважаючи на це, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методології наукової діяльності можна оцінити на високому рівні. Основні положення дисертаційної роботи висвітлювалися на різного рівня конференціях. Достовірність наукових положень підтверджується значною кількістю опублікованих статей у наукових фахових виданнях України, науковому фаховому виданні держав ОЕСР.

Це дає змогу стверджувати, що репрезентовані положення дисертації відзначаються достовірністю. Висновки дисертаційної роботи повністю кореспондуються з поставленими завданнями. З огляду на це, дисертаційна робота Міщука В.В. відповідає сучасним потребам вітчизняної політичної науки та практики і є міждисциплінарною.

Наукова новизна результатів дослідження

Наукова новизна полягає в тому, що дисертаційне дослідження є першою у вітчизняній політичній науці науковою розвідкою щодо впливу національних чинників в євроінтеграційних процесах країн-учасниць Вишеградської групи. Науковим здобутком В.В. Міщука є те, що досліджено комплексний вплив національних чинників на міжнародний інтеграційний політичний процес.

На основі проведеного дослідження дисертантом обґрунтовано доцентрову роль внутрішнього суверенітету держав Вишеградської групи в інтеграційному процесі. Також уперше дисертантом В.В. Міщуком визначено роль національних чинників у формуванні міждержавної політики країн Вишеградської групи.

Удосконалено: теоретичне обґрунтування категоріального апарату дослідження; зокрема, окреслено роль і місце національних факторів у підходах до вивчення інтеграційного процесу ЄС; систематизовано базис формування

основних напрямів міжнародної політики країн Вишеградської групи на регіональному та субрегіональному рівнях.

Набуло подальшого розвитку: теоретичні моделі європейського інтеграційного процесу, що враховують досліджений вплив національних факторів на нього; розуміння національних базисів євроінтеграційної політики; доповнилась наукова аргументація щодо мінливості національних чинників в інтеграційному процесі.

Практичне значення результатів дослідження

Вважаємо, що результати роботи можуть бути ефективно використанні, по-перше, у процесі формування державних програм освіти, що охоплюють проблеми євроінтеграційного процесу.

По-друге, результати дисертаційної роботи можуть бути корисним джерелом при написанні науково-методичних рекомендацій, підручників, навчальних посібників, монографій, наукових статей, а також у процесі підготовки низки навчальних курсів.

По-третє, емпіричні дані, отримані в ході дослідження, можуть бути використані для доповнення національних програм з європейської інтеграції.

По-четверте, результати можуть бути враховані державними інститутами України, до компетенції яких належить здійснення програм міжнародної співпраці, науково-дослідними установами та інформаційно-аналітичними структурами, причетними до реалізації зовнішньополітичних ініціатив держави.

Опубліковані праці

Дисертантом опубліковано 10 наукових праць, які цілковито відображають результати роботи, а саме: 3 статті у наукових фахових виданнях України та одна публікація в закордонному науковому фаховому виданні держави ОЕСР. П'ять праць (тези конференцій) та ще одна публікація, що додатково відображають результати дослідження.

Основі положення та результати дисертаційного дослідження розглянуто та схвалено на таких всеукраїнських та міжнародних науково-практичних та науково-методичних конференціях: VIII Всеукраїнська науково-практична конференція РІ КУП НАНУ (6 грудня 2018 року), V Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика», Інститут інноваційної освіти (26–27 лютого 2021 р.), «Принциповий прагматизм» ЄС - наслідки для Східної та Південно-Східної Європи», організована Центром досконалості Жана Моне Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (21-22 травня 2021 р.), VI Міжнародна науково-практична конференція «Теорія і практика сучасної науки», Міжнародний центр науки і 23 досліджень (19-20 серпня 2021 р.), «Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук», Причорноморський центр досліджень проблем суспільства (15–16 жовтня 2021 р.).

Опубліковані наукові праці достатньо повно відображають результати проведених наукових досліджень. Зміст анотації фіксує ключові положення дисертаційного дослідження.

Структура дисертації

Дисертаційна робота викладена на 218 сторінках. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел – 169 позицій.

Окремі дискусійні питання та рекомендації.

Незважаючи на позитивну оцінку та схвальний відгук дисертаційного дослідження Міщука В.В. доречно зазначити окремі недоліки та зауваження, а також надати певні рекомендації та окреслити потенційні перспективи подальших досліджень.

1. При читанні роботи відчувається її важкий стиль написання і складна побудова її речень («із самого початку» (с. 114), «предтечею у розбудові партійних структур європейського рівня», «Починаючи з 1990-х років, вона позиціонувалась як єдина провідна європейська партійна сім'я з 1990-х років (sic!)» (с. 115), «Членом-засновником Альянсу є «Йоббік» (Угорщина), на шостому з'їзді якого Альянс і був створений» (с. 117) і т. п.)? «громадяни відчують достатню кількість спільності» (с. 161). Зокрема у роботі неодноразово присутні тавтології, зокрема часте використання терміну процес поряд із «процесуальними» термінами процес аналізу, процес євроінтеграції тощо (аналіз, євроінтеграція і є процесами, містять їх у собі імпліцитно).

2. Дивним видається виділення в рамках загальних об'єкта і предмета дослідження кваліфікаційної роботи додаткових «відповідних об'єктів дослідження» (с. 113). В рамках будь-якої наукової роботи мова може йти про окремі складові об'єкта чи предмета дослідження, але в жодному випадку не про множину «об'єктів» в рамках «об'єкта» зазначеного в титулі та меті роботи.

3. В роботі зазначено, що «ми досліджуємо політику демократичних держав, то можемо бути певними в тому, що парламент є одним з інститутів, що забезпечує реальний політичний вплив на прийняття державних рішень» (с. 114-115). Однак, ви не зазначили тут, що мова йде про специфічний вид демократій (неліберальні демократії), характер яких якраз і визначає не лише специфіку їх партій і парламентів, але й специфіку їх євроскептицизму та особливості євроінтеграції цих держав (спершу), а зараз особливості їх функціонування як членів ЄС.

4. Залучення іноземних гасел і назв для країнознавчої та порівняльної роботи однозначно необхідне, однак воно має супроводжуватись їх перекладом українською - чи то підстрочним, чи в дужках як для опису змісту гасел (ідей) українською мовою для дослідників, які не володіють мовою досліденої країни (напр. у випадку гасла угорської партії «Йоббік» - «Magyar szivvel, jozan esszel, tiszta kezzel»), а також у випадку - споріднених мов (польської, чеської, словацької) аби уникнути небезпеки для дослідника опертись на «шкідливих

друзів перекладача», - омоніми, які мають зміст, відмінний від української мови і можуть привести думку дослідників (та інших читачів кваліфікаційної роботи) в напрямі, протилежному від заданого автором роботи. Зокрема, викликає питання переклад назви партії «Йоббік» українською як «Краще» (с. 121 і подібні), тоді як у вітчизняному публічному дискурсі вже певний час функціонує розширений варіант перекладу/розшифровки цієї назви: «За кращу Угорщину».

5. На підставі аналізу Таблиці 3.1 роботи впливає комплексна, навіть складна (Identity based, Cleavage based, Policy based, Institutionally based), основа євроскептицизму політичних партій у 2-х (Польщі і Угорщині) із 4-х членів V4, причому в 2-х країнах, критичних для України як з огляду на їх здатність надійно заблокувати європейську (та атлантичну) інтеграцію України, а також з огляду на їх значення для України в умовах російсько-української війни. Однак на цій комплексності основ євроскетипцизму не акцентовано, як і на її наслідках.

6. Розміщення в Розділі 3 роботи (практичному) роздумів про вплив історії стосунків регіону ЦСЄ-ПСЄ і його західних та східних сусідів як сучасного чинника впливу на євроінтеграцію членів V4, а також термінологічного аналізу понять (ідеологем) євроскептицизм, атлантизм, континенталізм вважаємо недоречним, оскільки їх розміщення доречніше у теоретико-методологічних або історіографічних розділах роботи.

7. Некоректною є наступна теза: «Сучасна політична наука окремо розглядає, здавалося б, пов'язані між собою інтеграційні процеси на регіональному та субрегіональному рівнях» (с. 143). Міжнародна та/або транснаціональна інтеграція як процес який відбувається на різних географічних рівнях завжди передбачає їх зв'язок - чи то в позитивній, чи в негативній або діалектичній формі, для опису яких підійшов би термін Дж. Розенау «резонанс». Однак, науковцю «здаватися» наявність певних кореляцій, кон'юктур чи «просто» причинно-наслідкових не може. Існує виключно зв'язок доведений, недоведений, або недостатньо досліджений (не досліджений) через нестачу відповідних даних в джерелах та/або літературі по темі.

8. Використання фрази «на початку 90-х років» поряд із цифрою «у 2010 році» некоректне (с. 149). - 90-і рр. мають конкретний історичний зміст - 90-і рр. н. е. або до н. е. (до і після Р. Х. - Різдва Христового) і поряд із 2010 р. формує хибні історичні асоціації. у Вказаному ж в роботі варіанті - як скорочена версія написання (19)90-х рр. прийнятна виключно в публіцистиці, стосується праць, які не мають часового (історичного і прогностичного контексту) і стосуються часу, в який живе її автор.

9. У дисертації відсутня інформація про зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Висловлені зауваження та недоліки не мають принципового значення, не знижують загального високого теоретико-методологічного рівня дисертаційного дослідження та суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Значна частина з них мають рекомендаційний характер і їх, скоріше, варто розглядати як перспективні напрями для продовження дисертантом роботи над своєю темою.

Дисертація Міщука В. В. є цілісним, завершеним, самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому та методологічному рівні; відзначається актуальністю, новизною, аргументованістю тверджень, обґрунтованістю висновків, отриманням нових, науковообґрунтованих результатів.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Міщука Віктора Валентиновича на тему: *«Національні чинники в євроінтеграційних процесах країн Вишеградської групи»*, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти та науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанові Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р. «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», і може бути подана на

розгляд разової спеціалізованої вченої ради для захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (галузь знань 29 «Міжнародні відносини»).

Опонент

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри політології

та міжнародних відносин

Національного університету «Львівська політехніка»

Івасечко О.Я.

Підпис кандидата політичних наук, доцента Івасечко О.Я. засвідчую

Вчений секретар

Національного університету

«Львівська політехніка»

к. т. н., доцент

Брилинський Р.Б.